

Muistokirjoitus: Professori Ilkka Heiskanen (1935–2019)

Politiikkaa on luettava luovuuden kielellä

Tässä numerossa Politiikka haluaa erityisesti muistaa professori Ilkka Heiskasta, myös entistä lehden päätoimittajaa, neljän kollegan yhteisellä muistokirjoituksella.

Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin professori emeritus Ilkka Heiskanen kuoli 8.2.2019. Hän oli kuollessaan 83-vuotias. Heiskanen oli näkemyksemme mukaan johtava suomalainen politiikan tutkija 1900-luvun viimeisen kolmanneksen aikana, poikkeuksellisen laaja-alainen ja ennakkoluuloton intellektuelli, jonka vaikutus alan kehitykseen ja ennen kaikkea sen suomalaiseen moniäänisyyteen oli oleellinen. Koetamme seuraavassa luoda katsauksen tämän opettajamme ja inspiroijamme, kollegamme ja ystävämme, tieteellisen työn perusteisiin ja erilaisiin älyllisiin rooleihin, valottaen myös inhimillisiä piirteitä näiden roolien takana.

Vahvan tieteellisen perustan korostaja

Vahva teoreettinen ja tieteenfilosofinen osaaminen oli Ilkan näkemyksen mukaan politiikan tutkijalle välttämätöntä. Hän oli itse opiskellut yleisen valtio-opin ohella korkeimman arvosanan sekä sosiologiasta että filosofiasta. Kyse ei ollut tarpeesta todistella oikeassa olemistaan, vaan siitä, miten tehdä käytännössä tutkimusta ja mahdollistaa jonkin uuden löytämistä. Hän arvosti sitä ilmeisestikin filosofi Jaakko Hintikalta omaksumaansa ajattelua, jonka mukaan kysymykset ovat vastauksia tärkeämpiä onnistuneelle tutkimukselle.

Yliopistoyhteisössä Ilkka miellettiinkin teoreettiseksi lahjakkuudeksi jo perusopintojensa päättyessä. Hän kirjoitti jo vuonna 1964 *Yhteiskuntatieteiden käsikirjaan* tekstin hakusanalla ”Teoria” (Heiskanen 1964). Tuolloin oli kulunut pari vuotta siitä, kun Ilkka, puolisonsa Veronica Stolte-Heiskasen kanssa, oli palannut Chicagon yliopistosta apurahakaudelta, jonka vaikutus näkyy myös hänen väitöskirjassaan.

Ilkka puolusti väitöskirjaansa *Theoretical Approaches and Scientific Strategies in Administrative and Organizational Research* vuonna 1967. Teos oli uria uurtava. Se hylkäsi rationalistiset ja behavioralistiset yhteiskuntateoriat ja samalla myös Herbert A. Simonin kvalifioitun rationalismin sekä Ilkan ”suljetuksi” kutsuman Parsonsin sekä ”avoimeksi” nimeämän Etzionin funktionalismin. Jo tällöin Ilkka korosti analyysia, jossa instituutioiden nähdään sijoittuvan yksilöiden ja rakenteiden väliin. Näin avautui näkökulma prosesseihin ja muutoksiin, joilta rationalismi ja funktionalismi olivat sulkeneet silmänsä. Taustalta erottui myös Machiavellista Weberiin ulottuva poliittisen ajattelun luova perinne. Weber esiintyykin kunniapaikalla väitöskirjassa.

Väitöskirjatyötään muistellessaan Ilkka velmuili, että hän paneutui hallinnon ja organisaatioiden tutkimukseen siitäkkin syystä, että vuonna 1964 Helsingin yliopiston yleiseen valtio-opiin oli luotu hallinto-opin apulaisprofessori. Ilkka nimitettiin vuonna 1969 tuohon apulaisprofessorin. Viisi vuotta myöhemmin hän sai valtio-opin henkilökohtaisen ylimääräisen professorin, joka vakinaistettiin vuonna 1977. Tästä virasta hän jäi eläkkeelle vuonna 2000. Eteneminen uralla ei juuri muuttanut Ilkan intellektuaalista asennetta. Yhtä paljon kuin hän oli osaava, vaikuttava ja monien arvostama yleisen valtio-opin professorina, yhtä vähän hän piittasi kaavamaisuuksista intellektuaalisen radikalismien aitona edustajana. Arvostamansa saattajan Sławomir Mrozekin kirjan *Elefantti* hengessä Ilkka vältti muodonmuutoksen politiikan tutkimuksen ”elefantiksi”.

Instituutioiden analyttikko

Suomen Akatemian 1970-luvun alun haussa ”demokratia ja tasa-arvo suomalaisessa yhteiskunnassa” kaksi tutkimushanketta sai rahoitusta: Ilkan johtama Deta-projekti sekä Juha Partasen Tandem-projekti. Ymmärtääkseen Ilkan vaikuttimia ja lähestymistapaa projektissa on tiedettävä, mitä hän tuolloin ajatteli maan älyllisestä ilmastosta (vrt. Heiskanen teoksessa J. Nousiainen & D. Anckar, toim., *Valtio ja yhteiskunta* 1983). Ilkan mielestä elimme ideologisen dogmatismien ilmapiirissä, jossa ani harvat uskalsivat yrittää uutta itsenäistä ajattelua. Ideologisella dogmatismilla hän viittasi erityisesti sellaisen valtiollistamisen edistämiseen, jota harjoittivat niin manageriaalisen kapitalismin kuin teknokraattisen hyvinvointi- ja holhousajattelun edustajat (Heiskanen teoksessa I. Heiskanen & D. Steinbock, toim., *Isänmaan tietäjät & hoitajat* 1982, 122). Deta ei tietenkään voinut välttää tätä ideologisen dogmatismien ilmapiiriä, mutta tästä huolimatta Ilkka halusi hankkeen edistävän ajan valtavirtaa vastaan uivaa ajattelua.

Deta-projektin julkaisutoiminta huipentui Ilkan teokseen *Julkinen, kollektiivinen, markkinaperusteinen* (1977). Kyseessä oli todellakin uutta ajattelua edustava teos, joka ei vielä ole menettänyt ajankohtaisuuttaan. Siinä ei aseteta julkista, kollektiivista ja markkinaperusteista toisilleen vastakkaisiksi, vaan tutkitaan omaperäisesti näiden institutionaalisten toimintakenttien jäsentymistä ja ohjautumista sekä niiden välisiä kytkentöjä ja keskinäistä vuorovaikutusta. Kyse on erittäin osaavasta instituutioiden analyysistä, jota täydennetään Max Weberin luonnehtiman arvorelevanssin (*Werterelevanz*) suunnassa soveltamalla John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoreettista arviointikehikkoa. Ilkka ei tyytynyt pelkästään esittämään analyysinsä tuloksia Suomen institutionaalista hallintajärjestelmästä ja demokratian tilasta. Koska hän halusi täsmentää, mitä nämä tulokset tarkoittivat käytännössä, hän esitti runsaasti kehittämissuosituksia, joista monet saattaisivat edelleen tarjota oivallisia keinoja lukkiutuneiden institutionaalisten käytäntöjen purkamiseksi. Kaiken kaikkiaan tutkimus on poikkeuksellisen kokonaisvaltainen yhden valtion vallankäytön analyysi, jossa selvitetään myös valtakäytäntöjen ja vallankäyttäjien kytkentöjä, ketjuuntumista ja keskittymistä. Muissa Pohjoismaissa tuskin päästiin vastaavaan huolimatta lukuisista *maktutredning*-selvityksistä ja niiden taustatutkimuksista.

Useimmista muista aikansa politiikan tutkijoista poiketen Ilkka oli kiinnostunut taloudesta, yhtä hyvin kuin politiikasta ja kulttuurista. Hän oli kiinnostunut kokonaisuudesta, jonka eri puolia

niin talous, politiikka kuin kulttuurikin olivat. Mutta talouttakin hän lähestyi institutionaalisesti, mistä syystä hän puhui automaattisista yhteiskunnallisista mekanismeista, tulkiten täten talouden toimintaa paljon laajemmin kuin vain markkinamekanismin näkökulmasta (*Yhteiskunnan automaattiset mekanismit ja poliittiset prosessit yksilö- ja ryhmätasoisien tarpeitten tyydyksen säätelyssä* 1972). Termi ”automaattinen” viestii siitä, että kussakin institutionaalisessa muodostumassa Ilkka kiinnitti eritoten huomiota sen tapahtumien ja käytäntöjen modaaliseen laatuun. Tässä katsannossa Ilkka todellakin lähestyi politiikkaa mahdollisen taiteena, jonka mukaisesti poliittisia tapahtumia oli osattava lukea ja käsitellä välttämättömyyksien, tilaisuuksien, sattumien, onnenkantamoisten sekä virtuaalisen kyvykkyyden ja luovuuden kielellä.

Tämän tietotaidon vaikeudesta kertoo mainiosti Ilkan artikkeli ”How to skin an eel with too sharp a knife and without proper sand on hand” (aikakauskirjassa *Interfaces* 1976). Siinä hän kirjoittaa omista kokemuksistaan organisaatioiden ja instituutioiden tutkijana. Kun tutkimuskohdetta luonnehtii ankeriaan liukkaus ja vaikka kädessä olisi tieteenfilosofisesti teroitettu kirurgin veitsi, operaatio ei onnistu ilman käytännön maaperästä kaivettua hiekkaa – veitsi vain katkaisee ankeriaan kaulan. Tätä filosofien suosimaa ja akateemisessa maailmassa muutenkin tavallista menettelytapaa Ilkka vältti viimeiseen asti. Hän halusi nylkeä ankeriaan syömäkelpoiseksi, ratkaista todellisia ongelmia.

Akateeminen tutkija-poliitikko

Ilkka pysyi osaavana instituutioiden tutkijana koko uransa ajan, vaikka hänen käsityksensä instituutioanalyysistä muuttui ja kehittyi. Tästä saa erityisen hyvän kuvan Ilkan merkittävästä tutkimuksista, joita hän teki Taiteen keskustoimikunnan TaiLa-projektissa kuten *Kulttuurin julkinen rahoitus Suomessa – tilastot ja todellisuus* (2000, englanniksi 2002) ja *Muuttuivatko laitokset, miksi ja miten?* (2001). Näissä tutkimuksissa taide- ja kulttuurilaitosten institutionaalisen perusrakenteen muuttumisesta 1990-luvulla Ilkka soveltaa niin sanottua uutta instituutioanalyysia, joka oli tällä alueella hänen mukaansa työntänyt syrjään perinteiset sosiologiset teoriat ja rationaalisen päätöksenteon mallit. Tavallaan hän jatkoi väitöskirjansa linjalla, keskittyen tarkastelemaan sitä, miten yhteiskunnallisia käytäntöjä ja toimintoja välittävät ja ohjaavat institutionaaliset järjestelmät kehittyvät, missä määrin ne säätelevät toimijoita ja millaisia pidäkkeitä ja mahdollisuuksia ne heille tarjoavat. Muuntamalla tätä analyysikehikkoa käytännönläheisemmäksi, poliittista kansalaistoimintaa unohtamatta, Ilkka halusi tietoisesti tuottaa selaista tietoa, jolla olisi merkitystä päivittäiselle institutionaaliselle päätöksenteolle. Näin häntä voisi puoluepoliittisesta sitoutumattomuudesta huolimatta hyvällä syyllä kutsua akateemiseksi tutkija-poliitikoksi.

Ilkan toimintatyö akateemisena tutkija-poliitikkona tarkoitti, ettei häntä kiinnostanut akateemisen uran rakentaminen omiin töihin kohdistuvien sitaattien tai viiteindeksien varaan. Ilkan elämäntyö tarjoaa itse asiassa hyviä perusteita kyseenalaistaa tällaisten kriteerien käyttökelpoisuus. Kun aikalaisina arvioimme suomalaisia politiikan tutkijoita, heidän akateemisia ansioitaan ja merkitystään tieteenalalle, meidän ei ole vaikeaa sijoittaa Ilkkaa kärkeen siitä huolimatta, että hän julkaisi tutkimuksensa valtaosaltaan suomen kielellä ja usein sellaisilla areenoilla, jotka eivät noudata nykyisiä referee-julkaisujen kriteereitä. Usein hänen julkaisuareenoidensa valinta

riippui niistä käytäntöhakuisista tavoitteen- ja kysymyksenasetteluista ja jopa toimeksiannoista, jotka ohjasivat hänen tutkimustaan. Tämä ei missään määrin vähentänyt näiden tutkimusten korkeaa laatua ja niiden ajattelun syvällisyyttä.

Syvällisyys, usein yhdistettynä perinpohjaisuuteen, tulee hyvin esiin myös hänen lausunnoistaan professuurien täydyksissä ja ollessaan väitöskirjojen esitarkastajana tai vastaväittäjänä. Vaikka aiheena ei olisi ollut Ilkan omakohtainen tutkimuskohde tai tutkimustapa, hän pystyi lausunnoissaan kiinnittämään huomiota – usein tekijälle iloisena yllätyksenä – sellaisiin seikkoihin ja näkökohtiin, johon vain laajasti oppinut terävä analyttikko pystyy. Tietävästi viimeisellä tällaisella lausunnolla, Paul-Erik Korvelan Machiavelli-väitöskirjan esitarkastuksella (2006), oli mittaa 16 sivua.

Tämä lausunnon teema ei ollut sattumaa: Ilkka oli aidosti Machiavellin perillinen, merkittävien poliittisten tilanteiden ja tapahtumien analyttikko. Hän ei suinkaan katsonut, että paholainen piilee yksityiskohdissa vaan pikemminkin kokonaisuudessa. Tässä hän seuraa nimenomaan Machiavellia, jonka mukaan ”mikään yritys ei ole yhtä vaikeasti käynnistytävä, yhtä varoen suoritettava ja tuloksiltaan yhtä epävarma kuin uuden hallintojärjestelmän saattaminen voimaan” (*Ruhtinas* 1984, 29, WSOY). Juuri tähän vaikeuteen Ilkka suuntasi kunnianhimoisesti tutkimustensa kysymyksenasetteluja. Hän oli erityisen tietoinen yhteiskunnallisten muodostumien monimutkaisuudesta, tapahtumien yllätyksellisyydestä ja kausaatioiden kierteisyydestä. Ilkka lähestyi yhteiskunnallisia tapahtumia suvina ja vuoksina, aaltoina, virtauksina, pyörteinä, joita instituutiot ohjaavat ja kanavoivat.

Ilkan toiminnan kannalta akateemisena tutkija-poliitikkona tärkeitä olivat hänen kautensa *Politiikka*-lehden päätoimittajana vuosina 1969–1971, jolloin lehti sisälsi merkittäviä teoriakeskustelun avauksia, sekä Valtiotieteellisen yhdistyksen puheenjohtajana vuosina 1980–1983. Puheenjohtajakausi oli merkittävä paitsi yhdistyksen muuttamisessa ”herrainklubista” nuorempia tutkijoita ja jatko-opiskelijoita kannustavaksi tieteelliseksi yhdistykseksi, myös suomalaisen politiikan tutkimuksen kansainvälistämisessä. Ilkan puheenjohtajakaudella aloitettiin edelleen jatkuva käytäntö kutsua ulkomainen vieras Poliitiikan tutkimuksen päivien pääesiintyjäksi. Tällöin luotiin myös yhdistyksen kansainvälinen kirjasarja, jonka ensimmäisenä niteenä ilmestyi Ilkka Heiskasen ja Sakari Hännisen toimittama *Exploring the Bases of Politics* (1983). Tämän teoksen esipuheessa toimittajat toivottivat tervetulleeksi yhteiskuntatieteessä ja politiikan tutkimuksessa tapahtuneen muutoksen, jonka seurauksena niissä tehtävä tutkimus ja opetus eivät enää seuranneet mitään yhtä valtavirtaa, vaan sen sijaan niitä luonnehti eri lähestymistapojen iloisen monipuolinen ja rikas kirjo. Ilkan merkitys tässä suunnanmuutoksessa oli Suomessa aivan keskeinen.

Yksi asia, johon Ilkka vaikutti ratkaisevalla tavalla, oli behavioraalisen käänteen jälkeistä suomalaista politologiaa leimanneen anglo-provinsialismin kyseenalaistaminen. Ilkka itse seurasi erittäin tiiviisti sekä ranskalaista että saksalaista akateemista ja myös muuta kulttuurista keskustelua, joskin hänelle tyypillisesti akateemisia muoteja välttäten. Hän otti käyttöönsä ideoita ajankohtaisesta eurooppalaisesta debatista, Habermasista Lyotardiin, Bourdieusta Sloterdijkiin (Giddensia hän käänsi), mutta samalla luki sellaisia klassikkoja kuin Machiavelli ja Weber uudelleen. Tämän osaamisensa ja tietonsa hän jakoi auliisti opiskelijoidensa kanssa, joiden, monen monien, opintojen ja tutkimusten ohjaamisessa hänen panoksensa olikin ainutlaatuisen tärkeä ja onnistunut. Vielä tänäänkin on nähtävissä kansainvälisissä politiikan tutkimuksen konferensseissa se piirre, että politologian anglo-amerikkalaisesta valtavirrasta poikkeavissa sektioissa ja paneeleissa suomalaisten tutkijoiden osuus on merkittävä, kun taasen ruotsalaisia tai norjalaisia

osanottajia niissä tuskin näkyy. Tämä ei olisi ollut mahdollista ilman Ilkan toimintaa sekä mentorina että akateemisena arvioitsijana.

Tilapäispoliitikko ja aikansa kriitikko

Ilkka johti 1980-luvulla uutta tutkimushanketta *Deviant and Unconventional Political Behavior*. Otsikko kuvaa hyvin Ilkan omaa toimintatyyliä ja sen kehitystä, aikalaiskritiikin vahvistumista, noina vuosina. Epäsovinnaisuudesta kertoo hänen tapansa käyttää kaikkea lukemaansa, kuten muiden tieteenalojen tai kulttuurialojen ja varsinkin kaunokirjallisuuden tuloksia ja tuotteita omissa tutkimuksissaan muokaten samalla alati tutkimuskysymyksiään. Esimerkiksi kun itäisen Euroopan reaaliosialistiset järjestelmät luhistuivat vuonna 1989, Ilkan analyysit muutoksesta tuntuivat perustuvan ennen kaikkea kirjallisuuden kautta välittyvään eurooppalaisen tilan ja kulttuuriperinnön kokonaisvaltaiseen hahmottamiseen. Hänen luonaan vierailut opiskelija sai mukaansa lukuvihjeinä esimerkiksi Christa Wolfin, Wysława Szymborskan, Hans-Magnus Enzensbergerin tai Christoph Heinin tuotantoa. On myös luontevaa, että Ilkka oli erityisen kiinnostunut scifi-kirjallisuudesta. Isaac Asimovin Säätiö-sarjan luonnehdinnat poliittisen kehityksen ylipitkästä aikajänteestä, teknologian riskipitoisesta houkuttelevuudesta sekä hyvän ja pahan erottelun vaikeudesta löysivät hyvän kaikupohjan.

Deviant and Unconventional Political Behavior -hankkeen tutkijat pitivät yhteyttä myös virkamiehiin ja poliitikoihin. Ryhmän nuoret jäsenet pääsivät muun muassa tapaamaan sen ajan vahvoja vaikuttajia, kuten esimerkiksi Ulf Sundqvistia, Esko Ollilaa ja Eeva Kuuskoskea. Vaikka Ilkka piti yllä suhteita tämän kaltaisiin keskeisiin mutta valikoituihin poliitikoihin, häntä ei voida suinkaan kutsua poliittisesti sitoutuneeksi. Päinvastoin, Ilkan kritiikki aikansa älyllistä ilmastoja ja ennen kaikkea sen dogmatismia kohtaan ei suinkaan hellittänyt 1980-luvulla. Arvostelun kohteetkin pysyivät suhteellisen samoina eli yhtä hyvin managerialistisen kapitalismin kuin teknokraattisen holhousajattelun edustajat, ennen kaikkea virkamiesvetoinen sosialidemokratia. Tästä huolimatta tilapäispoliittikkona (*Gelegenheitspolitiker*) Ilkka katsoi kaikenlaisten valmiiden liittoutumien, kuten puolueiden yli. Hän pyrki luomaan strategisia alliansseja yhteistyökykyisinä pitamiensä henkilöiden kanssa heidän sidonnaisuuksistaan riippumatta. Hänelle ei esimerkiksi tuottanut vaikeuksia ilmaista avointa tukeaan Mauno Koivistolle tämän asettua presidenttiehdokkaaksi.

Populismista puhutaan nykyisin paljon ja sitä tutkitaankin merkittävässä määrin. Tälle puheelle on usein ominaista se, että se on kovin historiatonta ja siinä asetutaan liian helposti ulkopuolisen asemaan, ikään kuin termillä voitaisiin kuvata ”niitä toisia”. Näin toiseudesta huolta kantavat tulevat luoneeksi toiseutta. Ilkka ei astunut tähän ansaan. Hän kirjoitti jo 1980-luvun alussa suomalaisen populismin juurista ja suomalaisen populismin kesyyntymisestä. Tarkemmin sanottuna hän kirjoitti Valintatalon perustajasta Yrjö Uitosta liberaalisosiologina ja populistina; Uitto oli Ilkan mukaan yksi niistä harvoista yhteiskuntatieteilijöistä, jotka 1970-luvun ideologisen dogmatismien ilmapiirissä edes uskalsivat yrittää ajatella itsenäisesti. Uiton kautta Ilkka kuitenkin ennen kaikkea kuvaa ”omaa” populismiaan, sen luterilaisia ja kansanvaltaisia juuria, joihin hänen eliittikartelleita koskeva arvostelunsa myös tukeutui. Tätä Ilkan populismia voisi kutsua ”antiautoritaariseksi populismiksi”, jonka kesyttämistä hän myöhemminkin

vastusti. Artikkelinsa lopuksi Ilkka toteaaakin: ”Kun pohdin näitä kysymyksiä sanon jäähyväiset liberalismille ja siirryn anarko-eksistentiaalisten joukkoon. Samalla sanon jäähyväiset puhtaalle populismille.” (*Isänmaan tietäjät & hoitajat* 1982, 124.)

Vuosituhaten taitteessa globalisaatio-keskustelun ollessa vilkkaimmillaan Ilkka kiinnostui tuon ilmiön ja siitä kertovan käsitteen vaikutuksista maailmassa, julkaisten teemasta kolme laajaa artikkelia. Näistä kenties parhaimmassa, ”Globalisaatio länsimaisen kulttuurin oikeutuksena ja todellisuuden kuvauksena” (Heiskanen teoksessa U. Kivikuru & R. Kunelius, toim., *Viestinnän jäljillä*, 1998), Ilkka hyödyntää koko instituutioanalyttistä arsenaaliaan. Hän purkaa ensin globalisaation 32 keskeiseksi prosessiksi ja tiivistää sitten nuo prosessit neljään teemaan – tai nuolenkärkeen, niin kuin hän itse sanoo – informaatioon, tuotantoon, kulutukseen ja identiteettiin; kaikkien näiden muutosta meidän tulee ymmärtää kylmän sodan jälkeisessä ajassa. Perusasenne on koko ajan kuitenkin kriittinen: globalisaatio on länsimaiden keino oikeuttaa niiden omaa hegemonista asemaa. Edelleenkin ei ole syytä unohtaa Joseph Conradin *Pimeyden sydän* -romaanin opetusta. Lopputulos on vakuuttava katsaus nykyisen maailmanjärjestyksen toimivuuteen, siinä määrin, että Ilkka kerran itsekin totesi: ”Tulihan siitä aika hyvä.”

Kulttuurin tutkija ja ystävä

Uran jälkipuolella Ilkan tutkimus ja kansainvälinen vaikutus kohdistuivat eritoten eurooppalaiseen kulttuuriin, sen instituutioihin ja verkostoihin. Hänestä tuli yksi alan johtavia asiantuntijoita Euroopassa, seikka, jota Suomessa ei juuri tunneta. Oleellista tällä sektorilla oli yhteistyö läheisimmän ystävän ja työtoverin Ritva Mitchellin kanssa – yhteistyö jatkui läpi vuosikymmenten niin kulttuuripolitiikan ja taide- ja kulttuurilaitosten tutkimuksen kuin myös itse kulttuurin kentillä. Ilkan ja Ritvan yhteiseksi merkkiteokseksi muodostui nuorisokulttuurin saloihin taidokkaasti pureutuva *Lättähatuista punkkareihin* (1985). Laajuudeltaan vieläkin tuhdimpi on ensyklopedistinen *Taiteen ja kulttuurin kentät* (2002).

Kulttuuripolitiikan tutkimus varmastikin heijasteli Ilkan henkilökohtaisia mieltymyksiä ja ymmärrystä taiteen ja kulttuurin olennaisuudesta ihmisyhteisöjä ylläpitävänä voimana. Poliittikkaankin hänen saattoi katsoa suhtautuneen kuin taidemuotoon, tai ainakin kuin taitolajiin (*l'arte dello stato*). Taiteen ja kirjallisuuden maailmat olivat Ilkalle kuin ehtymätön avaruus, jossa hän saattoi liikkua vapaasti ja ammentaa vaivattomasti elämyksiä. Kuvaavaa on, että hän pyysi aikaisempaa oppilastaan ja myöhemmin taidemaalariksi opiskellutta ystäväänsä Markku Hakuria maalaamaan kotinsa yhdelle seinälle avaruudeksi aukenevan freskon. Niin, ehkä Ilkkaa itseäänkin voisi ajatella jonkinlaisena suomalaisen politiikan tutkimuksen Tintorettona. Hänen tekstinsä näyttävät lukijalle kuvaamansa maailman yhtä lailla sen kokonaisvaltaisessa kauneudessa ja hurjuudessa kuin yksittäisten tapahtumien ja ilmeiden syvässä tarkkuudessa.

Kirjallisuuden puolella Ilkalle eivät jääneet vieraiksi sen enempää amerikkalaiset dekkarit kuin Ranskan uuden aallon sarjakuvat, puolalainen satiiri kuin saksankielisen kielialueen naiskirjailijat, sellaiset kuin Ingeborg Bachmann, jonka runoja hän myös taidokkaasti käänsi suomeksi. Vaan käänsi hän muidenkin runoja, kuten esimerkiksi T.S. Eliotin. Yksi näistä käänöksistä on runo *Marina* (*Quis hic locus, quae regio, quae mundi plaga?*), jonka tämä säkeistö olkoon meille viesti Ilkalta:

Tämä muoto, nämä kasvot, tämä elämä,
joka jälkeeni elääkseen elää;
omani sille luovuttaa tahdon
ja puheeni luovutan myös
sille sanattomalle:
toivolle, uusille laivoille
jo heränneille, huulet harallaan odottaville.

PERTTI AHONEN

VTT, KTM, yleisen valtio-opin professori
Valtiotieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

SAKARI HÄNNINEN

VTT, tutkimusprofessori (emeritus)
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

KARI PALONEN

VTT, professori (emeritus)
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto

HENRI VOGT

D.Phil., professori
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos
Turun yliopisto